

J. J. Marsikdaj smo že slavisti ugotavljali, da bi nam moral ves učni zbor pomagati pri tem, da bi se učenci navadili lepega govora. Ali ima kdo od tovarišev že kakšne izkušnje glede tega?

K. S. Učitelji slovenščine na različnih šolah uporabljajo različne korekturne znake pri popravi slovenskih nalog. Ali bi ne bilo prav, da bi v list »Jezik in slovnica« nekdo kaj napisal o tem?

ŠE O TRADICIJI MARTINA KRPA NA

Osvetliti hočem vprašanje, kdaj so nastale take razmere v razvoju trgovine proti primorskim mestom, da bi mogle poroditi med ljudstvom prve začetke poznejše tradicije o Martinu Krpanu.

Trgovina iz zaledja v tej smeri je bila že od 13. stoletja dalje ena najvažnejših in je pritegovala že kmalu večji del slovenskega ozemlja. Z vključevanjem zemljiškega gospostva v blagovno denarni promet in zlasti po spremembi naturalnih dajatev v denarne se je v to trgovino v vedno večjem obsegu vključeval tudi podložnik in je kmečka trgovina v primorska mesta zajela ne samo ozemlje Primorske in Kranjske, ampak je segla tudi čez njune meje. Boj mest, ki se je sprožil proti tej trgovini, je bil zaman; pogodba med stanovi in mesti leta 1492 je v zvezi s tem bojem kmetom dopustila velik del trgovine in s tem pravno utrdila stanje, ki je dejansko vladalo že prej. Večji del te kmečke trgovine se je v visokem srednjem veku usmerjal predvsem v beneška istrska mesta, med katerimi je bil Koper zaradi beneške trgovinske politike (svobodna trgovina s soljo v zaledje, ugodnejše mitninske pristojbine, beneško in kolonialno blago) najvažnejše središče. Trst, ki je skušal pritegniti trgovino iz zaledja v večji meri nase, je bil v teh svojih prizadevanjih dolgo zaradi slabših pogojev trgovine in brez opore deželnih knezov skoraj brez moči.

Stanje se je začelo spreminjati od konca 15. stoletja dalje. Tedaj sta se deželno-knežja fiskalna in tržaška trgovinska politika zliili v enotna prizadevanja. Deželni knez je Trstu — stisnjenemu med beneški monopol jadranske trgovine in zaledje, katerega trgovina se je usmerjala v večji meri v istrska beneška mesta — tja do čez sredo 16. stoletja dajal vrsto privilegijev, s katerimi naj bi se promet iz njegovih dežel na istrsko beneško ozemlje in v Italijo usmeril v Trst in skozi njega. Z uveljavljanjem prisilnih poti v Trst so bili najtesneje povezani ukrepi, s katerimi so uredili način plačevanja mitnin v smeri proti Tržaškemu zalivu in nadzirali režim prisilnih poti. Določali so, da morajo vsi iz Kranjske tostran Postojne razen iz loškega območja iti samo čez Senožeče in Lokve v Trst. Z nenatovorjenimi konji pa so bili dolžni iti po drugih, čez Pivko (o obsegu območja Pivke glej M. Kos, Urbarij Slovenskega Primorja 2, 1954, str. 42 sl., 51 in 55) določenih poteh in so morali pri tem plačati tudi vse mitnine, ki so jih pobirali ob zgoraj nakazani obvezni poti v Trst, v Senožečah in v Trstu. Iz loškega območja in Pivke s Postojno so se sprva tovarniki lahko usmerjali še naravnost čez Brkine na beneško ozemlje v tamkajšnja mesta. Toda pri tem so morali na mitnicah v Radohovi vasi ali v Košani, Čepnem in Premu plačati tudi postojnsko, senožeško in tržaško mitnino. Prav tako seveda tudi vsi, ki so iz beneškega ozemlja tvorili blago v notranjost. Po letu 1523, ko je nadvojvoda Ferdinand preuredil prisilne poti in postopke na mitnicah, so morali tudi podložniki iz zemljiških gospostev Lož, Prem, Postojna, Senožeče, Švarcenek, Novi grad in Gotnik, če so hoteli z natovorjenimi konji na beneško ozemlje, iti samo po poti skozi Trst. Z nenatovorjenimi konji pa so smeli odslej dalje vsi, ki so šli po sol, vino ali drugo blago v beneške istrske luke, uporabljati samo pot čez Klanec (torej ne več čez Radohovo vas oziroma Pivko sploh) in so morali tam plačati še tržaško mitnino. Če tega niso hoteli, so se morali tudi v teh primerih usmerjati čez Trst. Isto načelo se je uveljavilo tudi za vse, ki so iz beneške Istre prihajali v zaledje (glej o vsem vire v DAS F/I 88).

V zvezi s temi predpisi o prisilnih poteh in plačevanju mitnin so uvedli še sistem bolet, to je potrdil o plačanih mitninah, ki so jih morali pokazati v Senožečah in v Trstu in po letu 1523 tudi na Klancu. Kot izhodiščne postaje za izdajanje bolet so se od konca 15. stoletja javljale Lož, Postojna, Planina, Podkraj in Vipava za vse ozemlje vzhodno in severno od njih, za območje Pivke pa Radohova vas, Knežak, Čepno, Košana in Prem (glej o tem DAS F/I 64).

V zvezi z vsem tem se nam območje Pivke s Postojno kaže kot trgovinsko prometno izredno važno ozemlje in je zato razumljivo, da se od konca 15. stoletja

dalje omenjajo tod poleg že naštetih mitninskih postaj še mitnice v Knežaku, Zagorju, Pristavi, Celjah in drugod. Najprej je to ozemlje s tamkajšnjimi mitnicami služilo deželno knežji politiki prisilnih poti, pozneje pa popolni zapor neposrednih poti na beneško ozemlje. Prav zaradi tega so se mitnicam na Pivki priključile še mitnice pod Brkini in na Čičariji, kot na primer v Materijah, Javorju, Staradu, Golcu in Vodicach.

Ker je bil ves odpor zaledja proti prisilnim potem na Trst in dvojnimi mitnicam na Klancu brezuspešen, se je začela prav čez območje Pivke od začetka 16. stoletja dalje razvijati izredno močna kmečka tihotapska trgovina, ki je niso mogli preprečiti niti vsi deželno knežji ukrepi niti najstrožje nadzorstvo in velike kazni, povezane s prekrški. Zlasti močno je bilo tihotapstvo s soljo in so zaradi nje v zaledju nastajali vedno novi sejmi in središča solne trgovine. Tihotapska sol je šla preko Dolenjske tudi mimo Krškega in Brežic na Štajersko in celo v Zagreb, a tudi v Vojno krajino. Po sto in več tovornih konj, naloženih zlasti s soljo, se je pomikalo po skrivnih poteh iz beneških mest v zaledje. V zgodovinskih virih se tedaj prvič pojavljajo posebni pazniki na mitninskih postajah z nalogo, da preprečijo to tihotapsko trgovino (Contrabanden Knechte, Aufhalter Knechte); na posameznih mitninskih uradih jih je bilo tudi po 12 in so za svoje delo dobivali plačo (glej DAS F/I 72). Viri začno prav tedaj govoriti tudi o spopadih tovornikov, predvsem iz Notranjske in Čičarije, z mitninskimi pazniki, ko so si, zasačeni pri tihotapstvu, s silo poskušali izsiliti prehod in so v krvavih spopadih padale tudi žrtve.

V vsem tem je vsekakor začetek tistega zgodovinskega dogajanja, ki je dalo osnovo za nastanek tradicije o Martinu Krpanu, in je treba v 16. stoletju gledati čas, ko se je mogla začeti uveljavljati. Veliki napori, premagovanje nevarnosti, oboroženi spopadi in človeške žrtve pa so se tako vtisnile v spomin ljudstvu na območju Pivke, da je lahko prav tam zrasla najmočnejša tradicija o Martinu Krpanu, ki je tja postavila tudi njegov dom.

Ferdo Gestrin

DIE KRAINERISCHE DOMBASSEN

V nemških lokalnih listinah okoli leta 1800 se večkrat ponavlja apelativ *Dombass* »vrsta savske ladje«, n. pr. 1801 *auf krainerischen Dombassen mit einer Ladung von ungefähr 280 Zentner* (zbirka Kresije v DAS, opozorilo dr. Suyerja). Beseda je v nemščini popolnoma neznana, ne zasledimo je v nobenem slovarju, gotovo je samo krajevni tehnični termin, za katerega smemo sklepati, da so ga uporabljali tudi Slovenci. Srbohrvaško je *tumbas* »Brückenbahn«, izposojeno iz turškega *tombaz*. Slovenska oblika, ki je služila za predlogo nemški, bi se verjetno glasila **tombas*. Miklošič, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen II* 178 izvaja iz osmanskega *tombaz* tudi rusko *dubas* »Einbaum, Barke«, pol. *dubas* in romunsko *dubas* »Fähre«, kar se Vasmerju (REW I 377) dozdeva slovansko, izvedeno iz *dōbъ* »hrast«. Sufiksacija je vendarle dokaj nenavadna in še vedno se zdi Miklošičevo mnenje bolj verjetno. Žal ni v slovenščini po opustitvi savske plovbe ostalo nobenega sledu po tej besedi.

F. B.

GORDIJSKI VOZEL

Pred četrto stoletje je bilo zapisano, da dela deljenje besed Slovincem preglavice od prvega razreda ljudske šole pa do težke ure, ko pišejo svoj testament. Od takrat se je štrana kvečjemu še zapletla. Kako se mi ne bi bil izvil vzdih olajšanja, ko sem prebral, da jo je treba začeti odmotavati. Vendarle!

Predlogu dr. Bajca sta se do zdaj pridružila še dva, Toporišičev in Urbančičev. Zdi se, da so vsi kljub dobri volji še premalo sproščeni in brez potrebe razdrobljeni. Tu se bije pač več načel: tehnično (vprašanje prostora ali lepe oblike, izvor vsega zla), načelo blaglasnosti (naravne izgovorljivosti) in etimološko načelo (upoštevanje besedotvorja). Vsemu bo težko ugoditi! Jaz zase se še najbolj ogrevam za načelo naravne, neprisiljene izgovorljivosti, a brez pretirane strogosti (mes-to in mesto). Zmeraj poslušajmo, kako lahko besedo brez pačenja povemo »v obrokih«, vse drugo pa pustimo! Tehnični plati deljenja s tem seveda ne bi bilo povsem zadoščeno (razpoložljivi prostor!), vendar odtehta slušni in miselni občutek naravnosti, pa četudi bi se približali kje staremu zakonu o odprtih zlogih.

Stanko Kotnik